

Allochtonen in het hoger onderwijs in Vlaanderen

Dr. S. Lenaers (steven.lenaers@uhasselt.be) is onderzoekscoördinator bij het Expertisecentrum Gelijke Onderwijskansen, Universiteit Hasselt.

ONDERZOEK IN DE KINDERSCHOENEN

Onderwijs wordt – terecht – beschouwd als de voornaamste hefboom om kansen van allochtone jongeren in de samenleving te vergroten. De huidige Vlaamse minister van Onderwijs Vandenbroucke spreekt dan ook over de behoefte aan een tweede democratiseringsgolf binnen het onderwijs. Nu de meisjes hun achterstand hebben goedge maakt en de jongens zelfs hebben ingehaald, is het de beurt aan de allochtone jongeren om een inhaalbeweging te starten. Deze inhaalbeweging is maatschappelijk van het grootste belang. Door de vergrijzing en ontgroening wordt het steeds belangrijker om al het aanwezige – en dus ook allochtone – talent optimaal in te zetten. Niettegenstaande deze maatschappelijke aandacht blijft het wetenschappelijk onderzoek ter zake wat nahinken. Vooral het hoger onderwijs vormt nog grotendeels braakliggend terrein.

EEN STUKJE GESCHIEDENIS IN GOLVEN

Na de Tweede Wereldoorlog startte België net als andere landen met de wederopbouw. Steenkool was op dat ogenblik de voornaamste energiebron. Probleem hierbij was echter dat de Belgische steenkoolmijnen onvoldoende bemand geraakten. In de periode 1946-1949 werden daarom 77.000 Zuid-Italianen en 20.000 Polen naar België gehaald. Met de mijnramp in het Waalse Marcinelle in 1956, die 262 dodelijke – vooral Italiaanse – slachtoffers eiste, viel de immigratie echter stil.

Maar in de ‘golden sixties’ groeide in verschillende economische sectoren het gebrek aan ongeschoolde arbeidskrachten. De activiteiten verplaatsten zich van de mijnbouw meer naar de zware industrie in het algemeen, naar de grote steden waar vooral de bouwsector volop actief was, naar de havengebieden, de textiel, de persoonsverzorging ... Hiervoor werden nieuwe wervingslanden gecontacteerd: eerst Spanje en Griekenland, nadien Marokko en ten slotte Turkije. Vandaag de dag is de allochtone populatie in Vlaanderen vooral van deze Zuid-Europese en Maghrebijnse afkomst.

Simultaan aan deze migratiegolf stimuleerde de overheid in de jaren zestig een democratiseringsgolf binnen het onderwijs. Meer secundaire scholen, meer hogeronderwijsinstellingen en een beter stelsel van studiebeurzen moesten nieuwe groepen naar het hoger onderwijs brengen. Veel jongeren uit arbeiders- en landbouwersgezinnen hebben daar in de daaropvolgende decennia baat bij gehad. Deze democratiseringsgolf was een non-issue voor de toenmalige migranten die voor laaggeschoolde jobs kwamen en vaak geen of heel jonge kinderen hadden. Er werd bij deze financiële onder-

steuningen en faciliteiten dan ook geen rekening gehouden met deze nieuwe bevolkingsgroep, die overigens kortelings weer naar haar thuisland zou terugkeren.

DE TSUNAMI VAN DE ECONOMISCHE CRISIS

Vanaf het begin van de jaren tachtig zet crisis alle economische zekerheden op de helling. De arbeidsintensieve sectoren waarin de meeste migranten actief zijn, krimpen in, maar tegelijkertijd groeien de tekens die wijzen op een toenemende inburgering van etnische minderheden in de Vlaamse samenleving: meer eigendomsverwerving, wat wijst op het permanente karakter van verblijf, meer gemengde huwelijken, een groter demografisch belang van de tweede en zelfs derde generatie en meer naturalisaties. De economische crisis, samen met het gastarbeidersvraagstuk, maakt van het migratiegebeuren een politiek thema van de eerste orde, niet in het minst onder invloed van het opkomende Vlaams Blok, een rechts-nationalistische partij die met slogans als 'aanpassen of oprassen' in de jaren tachtig de basis legt voor haar verkiezingsuccessen in de jaren negentig en daarna.

De Vlaamse overheid tracht in de vroege jaren negentig te reageren met de ontwikkeling van een coherent integratiebeleid voor burgers van vreemde origine, het zogenoemde 'immigratiebeleid'. Kort daarna werkt ze ook een onderwijsbeleid voor kinderen van immigranten uit met een speciale subsidiëring van scholen met veel kinderen van vreemde origine – 'concentratiescholen'. Onderwijs wordt gezien als een belangrijke hefboom voor integratie.

De maatschappelijke aandacht voor allochtonen en ook voor onderwijs doet het aantal onderzoeken in de jaren negentig groeien. Tussen 1989 en 2002 telde Vlaanderen 239 onderzoeken naar allochtonen, waarvan 35% over onderwijs. Daarmee was onderwijs het belangrijkste thema. Het hoger onderwijs bleef onderzoeksmatig echter grotendeels buiten schot.

ALLOCHTONEN IN HET HOGER ONDERWIJS

Pas met de komst van het nieuwe millennium kreeg het onderzoek naar allochtonen in het hoger onderwijs pas echt de wind in de zeilen. De Koning Boudewijnstichting speelde hierbij een pioniersrol met verkennende, kwalitatieve studies van De Mets over de problemen die allochtone studenten ervaren en hoe men bruggen kon bouwen tussen secundair en hoger onderwijs (2000, 2001). Daarnaast vormde ook het onderzoek van De Meester en Mahieu van de Universiteit Antwerpen een mijlpaal (2000). Voor het eerst werden op een vrij degelijke manier allochtonen geteld in dertien Vlaamse hogescholen.

Dit was het startschot voor verscheidene tellingen. Heel wat universiteiten en hogescholen begonnen hun allochtone studenten te tellen. Dat gebeurde op naambasis. Studenten met een voor- of achternaam die verwees naar een vreemde afkomst werden geklasseerd als allochtoon. Uiteraard kan je met zo'n methode niet over meer dan schattingen spreken, aangezien elk van deze onderzoeken kampte met een relatief groot

aantal 'twijfelgevallen', waarbij onduidelijk was of het om allochtone studenten ging. Denk maar aan Aisha Janssen of Kristof Sanchez. Een officiële registratie van etnische afkomst zoals in Nederland ontbreekt echter.

Van Craen van het Limburgs Universitair Centrum telde in het academiejaar 2001-2002 5 tot 7% allochtone studenten in de universiteit (2004). Almaci telde er aan de Vrije Universiteit Brussel 7 tot 11% (2003). Rottiers, Defrancq en Rouwens (2004) telden aan de Universiteit Antwerpen allochtone studenten in de tien academiejaren tussen 1993 en 2003. Het aantal allochtonen in het eerste jaar steeg van 3 naar 10% (zonder twijfelgevallen). Van der Haar en Lenaers deden deze Antwerpse oefening in 2007 over aan de Universiteit Hasselt en vonden een stijging van 4 à 6% naar 6 à 9%. Qua doorstroom komen de onderzoeken van de Universiteit Antwerpen en de Universiteit Hasselt tot dezelfde conclusie. De slaagpercentages van allochtone studenten liggen een stuk lager en worden er niet beter op doorheen de tijd.

MEER DAN TELLEN ALLEEN

Maar tellen is onvoldoende om te verklaren. Zo groeide de idee om met meerdere universiteiten samen terdege onderzoek te doen naar het fenomeen allochtonen in het hoger onderwijs. Gefinancierd vanuit het ministerie van Onderwijs gingen onderzoekers van de Vrije Universiteit Brussel en de Katholieke Universiteit Leuven (Lacante, Almaci, Van Esbroeck, Lens & De Metsenaere, 2007) volgens de beproefde namenprocedure de namenlijsten in het eerste jaar van vier (van de zes) universiteiten en drie (van 22) hogescholen te lijf. 816 allochtone generatiestudenten werden in 2004-2005 drie maal bevestigd. De eerste bevestiging in oktober bepaalde het aanvangsprofiel: familiale achtergrond, vooropleiding, vaardigheden en culturele identiteit. In de tweede bevestiging in februari-maart waren de ervaringen in het hoger onderwijs geïnventariseerd en de laatste bevestiging in oktober-november besteedde aandacht aan oorzakelijke verklaringen van successen en mislukkingen. Deze telling leverde 5 à 7% allochtone studenten in het eerste jaar op in de Vlaamse universiteiten. Voor de drie hogescholen was dat 8 à 16%. De grote meerwaarde van dit onderzoek was dat er voor het eerst meer factoren dan de vreemde naam opgenomen werden als verklarende factoren voor slagen en falen. Het onderzoek toonde duidelijk aan dat er niet één verklarende factor is voor de lagere in- en doorstroom van allochtone jongeren in het hoger onderwijs. Het gaat echt om een cumulatie van onderling samenhangende risicofactoren, waarbij elke risicofactor een indicator is voor minder goede studieresultaten.

Deze resultaten werden bevestigd door het SONAR-onderzoek aan de Vrije Universiteit Brussel (Studie van de overgang van onderwijs naar de arbeidsmarkt). Daarin werden sinds 1999 drie cohorten van ongeveer 3000 Vlaamse 23-jarigen bevestigd over de manier waarop zij de overgang maken van school naar werk. Hierbij werden niet alleen nationaliteit en taal maar ook het geboorteland ouders opgenomen. Een andere thuistaal, een minder gunstige sociaaleconomische achtergrond en een vreemd geboorteland hebben volgens de SONAR-onderzoekers Duquet, Glorieux, Laurijssen en Van Dorselaer (2006) een grote invloed op de instroom. Etnische herkomst, de onaange-

paste vooropleiding en onvoldoende vertrouwdheid met het hoger onderwijs zijn de factoren die de lage slaagkansen het best verklaren. Sociaaleconomische achtergrond en thuistaal hypothekeren dus wel de kansen van allochtonen om verder te studeren, maar lijken geen rol van betekenis meer te spelen bij de kans op slagen.

Al bij al is duidelijk dat de allochtone bevolking amper deelneemt aan het hoger onderwijs. Vaak wordt in onderzoek en beleid de parallel getrokken tussen hun situatie en die van de arbeiders- en boerengezinnen in de jaren zestig van de eerste democratiseringsgolf. Het gaat vaak om grote gezinnen die leven van een arbeidersinkomen. Belangrijk aspect hierbij is dat het omwille van de ontgroening en vergrijzing vooral deze bevolkingsgroep is die binnen afzienbare tijd het gros van de achttienjarigen zal leveren. Ook de huidige Vlaamse minister van Onderwijs Vandenbroucke beseft dit en spreekt over een tweede democratiseringsgolf die hij wil bewerkstelligen en die vooral allochtone jongeren ten goede moet komen.

DE KINDERSCHOENEN ONTGROEIEN

In dit artikel wordt gesproken over onderzoek in de kinderschoenen. Er is in Vlaanderen veel degelijk wetenschappelijk onderzoek voorhanden over studieloopbanen van allochtone jongeren in het lager en secundair onderwijs. Deze projecten eindigen vaak bij de poorten van het hoger onderwijs of stuiten op een te klein aantal allochtone studenten in hun steekproeven. Verder dan enkele cross-sectionele onderzoeken, meestal op basis van naam, is men nog amper gekomen. Er is behoefte aan longitudinaal schoolloopbaanonderzoek in het hoger onderwijs waarin voldoende verklarende variabelen opgenomen zijn en die aangevuld kunnen worden met kwalitatieve gegevens inzake leeromgeving en beleving. Daarnaast moet er dringend werk worden gemaakt van een algemenere Vlaamse definitie van allochtoon binnen het onderwijs die onderzoek vergelijkbaar maakt.

Het Expertisecentrum Gelijke Onderwijskansen van de Universiteit Hasselt tracht hierin het voortouw te nemen in Vlaanderen. Sinds het academiejaar 2006-2007 gebeurt aan deze universiteit en aan de met haar geassocieerde hogescholen een sociale registratie van de eerstejaars bij inschrijving. Hierin wordt gepeild naar familiale situatie, SES, afkomst en thuistaal. Met een koppeling aan het studentenvolgsysteem, studieresultaten en enkele bijkomende metingen bieden deze gegevens een opportuniteit tot longitudinaal onderzoek dat de kinderschoenen kan ontgroeien.

REFERENTIES

- Almaci, M. (2003). *De allochtone student(e) aan de VUB*. Brussel: VUB.
- Craen, M. van & Haegendoren, M. van (2004). *Diversiteit aan het LUC. Actiegericht onderzoek naar de instroom, doorstroom en uitstroom van allochtone studenten*. Diepenbeek: LUC/SEIN.

- Duquet, N., Glorieux, I., Laurijssen, I. & Dorsselaer, Y. van (2006). *Wit krijgt schrijft beter. Schoolloopbanen van allochtone jongeren in beeld*. Antwerpen: Garant.
- Haar, M. van der & Lenaers, S. (2007). *Tien jaar allochtonen aan de UHasselt. Evolutie van het aantal studenten met een migrantenachtergrond aan het LUC/de UHasselt tussen 1997 en 2006*. Diepenbeek: SEIN.
- Lacante, M., Almaci, M., Esbroeck, R. van, Lens, W. & Metsenaere, M. de (2007). *Allochtonen in het hoger onderwijs. Onderzoek naar factoren van studiekeuze en studiesucces bij allochtone eerstejaarsstudenten in het hoger onderwijs*. Brussel: VUB.
- Meester, K. de & Mahieu, P. (2000). *Onstuimig, hartstochtelijk of heftig bewegend? ONderzoek STudenten Ult MIGratie. Allochtone studenten in de Vlaamse hogescholen*. Antwerpen: UFSIA.
- Mets, J. de (2000). *'Je moet je als allochtone student extra bewijzen'. Bevindingen inzake doorstroming allochtone leerling en naar het hoger onderwijs*. Brussel: KBS.
- Mets, J. de (2001). *Uitdagen & motiveren. Pijlers voor bruggen naar een betere doorstroming in het onderwijs*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Rottiers, S., Defrancq, E. & Rouwens, E. (2004). *Allochtone studenten aan de UA. Een statistische situatieanalyse van 1993 tot 2003, aangevuld met een literatuurstudie over de oorzaken en maatregelen*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.